

ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพความสัมพันธ์ของครูกับนักเรียน และการเห็นคุณค่าในตนเอง
ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 6 กรณีศึกษาโรงเรียนราชวินิต

Relationship between the Qualities of Teacher-student Relationships and
the Student's Self-esteem in Third and Sixth Graders :
A Case Study of Rachawinit School

Received: May 4, 2020

Revised: June 5, 2020

Accepted: June 9, 2020

มิตี โอชานนท์*

Miti O-chasanond

วิมลทิพย์ มุสิกพันธ์**

Wimontip Musikaphan

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพความสัมพันธ์ครูกับนักเรียนกับการเห็นคุณค่าในตนเอง ในนักเรียนระดับชั้น ป.3 และ 6 โรงเรียนราชวินิต กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนโรงเรียนราชวินิต ป.3 จำนวน 178 คน และนักเรียน ป.6 จำนวน 253 คน ปีการศึกษา 2562 ใช้แบบสอบถามเกี่ยวกับการเห็นคุณค่าในตนเอง และแบบสอบถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์สหสัมพันธ์และการวิเคราะห์ถดถอยแบบลำดับขั้น ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการศึกษาพบว่า คุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านความขัดแย้ง สัมพันธ์ทางลบและทำนายการเห็นคุณค่าในตนเองด้านโรงเรียนและการศึกษาทางลบได้ สัมพันธ์ทางลบและทำนายการเห็นคุณค่าในตนเองด้านครอบครัวและผู้ปกครองทางลบได้ คุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านการฟังฟัง สัมพันธ์ทางบวกและทำนายการเห็นคุณค่าในตนเองด้านตนเองโดยทั่วไปทางบวกได้ สัมพันธ์ทางลบแต่ทำนายการเห็นคุณค่าในตนเองด้านครอบครัวและผู้ปกครองไม่ได้ สัมพันธ์ทางลบและทำนายการเห็นคุณค่าในตนเองด้านสังคมและกลุ่มเพื่อนทางลบได้ โดยเพศและระดับชั้น เป็นปัจจัยทางบวกที่ทำนายการเห็นคุณค่าในตนเองด้านสังคมและกลุ่มเพื่อนได้

คำสำคัญ : ความสัมพันธ์ของครูกับนักเรียน/ การเห็นคุณค่าในตนเอง/ นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา

* นักศึกษาปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนการมนุษย์ สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล
Master of Science Student Program in Human Development, National Institute for Child and Family Development,
Mahidol University, Thailand

** อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล
Advisor, Assistant Professor Dr., National Institute for Child and Family Development, Mahidol University, Thailand
Corresponding Author E-mail Address: mitinon2@gmail.com

Abstract

The purpose of this study was to explore relationship between the qualities of teacher-student relationships and the student's self-esteem in third and sixth graders in Rachawinit school. The sample consisted of 178 third graders and 253 sixth graders in Rachawinit school in the 2019 educational year. Data were collected using the self-esteem inventory school form and the Student Teacher Relationship Scale. The data were statistically analyzed by frequencies, percentages, means, standard deviations, Pearson Product Moment Correlation Coefficient, and Hierarchical Regression Analysis. The results showed that the conflict of teacher-student relationship associated negatively and was able to predict negatively school-academic of self-esteem and also associated negatively and was able to predict negatively home-parents of self-esteem. The dependency of teacher-student relationship associated positively and was able to predict positively general self of self-esteem, also associated negatively but was not able to predict home-parents of self-esteem, and also associated negatively and was able to predict negatively social self-peers of self-esteem. In addition, Sex and class also were able to predict positively social self - peers of self-esteem.

Keywords : Teacher-student Relationship/ Self-esteem/ Elementary School Student

บทนำ

การเห็นคุณค่าในตนเอง (Self-esteem) เป็นตัวแปรหนึ่งที่มีความสนใจในวงการจิตวิทยาสมัยใหม่มากที่สุด (Abdel-Khalek, 2016: 2) เนื่องจากการเห็นคุณค่าในตนเองมีความเชื่อมโยงกับผลลัพธ์ในหลาย ๆ ด้านของชีวิต ทั้งสุขภาพทางกาย สุขภาพทางจิต ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ไปจนถึงการก่ออาชญากรรม (Zeigler-hill, 2013: 7-10) คณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ร่วมสมัยราชบัณฑิตยสถาน อธิบายว่า การเห็นคุณค่าในตนเองหรือความภูมิใจในตนเอง (Self-esteem) หมายถึง ระดับของเจตคติในการยอมรับตน การประเมินตนว่ามีคุณค่า มีความนับถือตนเอง มีความมั่นใจในตนเอง มีศักดิ์ศรีสูงหรือต่ำมากน้อยเพียงใด (จินดารัตน์ โพธิ์นอก Phonok, 2014: Online) โดยมี ทฤษฎีมาตรทางสังคม (Sociometer Theory) อธิบายการเห็นคุณค่าในตนเองว่าเป็นมาตรวัดทางจิตวิทยาในการบอกระดับที่ผู้คนรับรู้ถึงการให้คุณค่าในความสัมพันธ์และได้รับการยอมรับทางสังคมจากบุคคลอื่น การเห็นคุณค่าในตนเองจึงเป็นผลลัพธ์ของระบบที่ควบคุมและตอบสนองต่อการยอมรับและการปฏิเสธจากบุคคลอื่น ดังนั้น เมื่อบุคคลทำท่าจะปกป้องหรือเพิ่มระดับการเห็นคุณค่าในตนเอง บุคคลจะปกป้องและปรับปรุงคุณค่าในความสัมพันธ์และเพิ่มความเป็นไปได้ในการที่จะได้รับการยอมรับระหว่างบุคคล (Leary, 2012: 151) หากบุคคลใดมีการเห็นคุณค่าในตนเองอยู่ในระดับต่ำ ก็จะไม่ชัดเจนในความคิดเกี่ยวกับตนเอง ตั้งเป้าหมายชีวิตไม่เหมาะสมกับความเป็นจริงหรือก็ไม่มีเป้าหมายในชีวิตเลย มีปฏิกิริยาที่ไม่ดีต่อข้อมูลป้อนกลับจากบุคคลอื่น มองตัวเองและอนาคตในแง่ร้าย จึงมักจะ

.....
ไผ่หาข้อมูลย้อนกลับที่ไม่ดีเกี่ยวกับตนเองเพื่อยืนยันภาพที่ไม่ดีของตน อารมณ์แปรปรวนและมีปฏิกิริยาทางอารมณ์รุนแรงกว่าปกติ (นพมาศ อึ้งพระ Ungpra, 2012: 24) และไม่เพียงแต่จะมองตนเองในแง่ร้ายอย่างเดียวเท่านั้น แต่มีแนวโน้มที่จะมีเจตคติทางลบต่อหลาย ๆ สิ่งรวมไปถึงบุคคลอื่น การมีระดับการเห็นคุณค่าในตนเองต่ำ จึงมีข้อเสียคือสัมพันธ์กับอาการซึมเศร้า ก้าวร้าว และติดสื่อสังคม (Social Media) (Abdel-khalek, 2016: 9) และมีการศึกษาที่พบว่า เมื่อเด็กเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น ระดับการเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กจะเริ่มลดต่ำลงตั้งแต่อายุ 9 ปี (หรือประมาณระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3) จนต่ำสุดในเด็กอายุ 12 ปี เนื่องจากเด็กในวัยนี้ต้องปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้าน ทั้งในด้านร่างกายที่เปลี่ยนแปลงจากรูปร่างในวัยเด็กไปสู่วัยรุ่น และการเปลี่ยนแปลงในด้านสังคม ซึ่งเด็กในวัยนี้เป็นช่วงที่จบจากระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และเข้าศึกษาต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ทำให้เด็กต้องปรับตัวกับโรงเรียนใหม่ สภาพแวดล้อมใหม่ รูปแบบหรือระบบการศึกษาที่แตกต่างจากเดิม และปรับตัวเข้ากับเพื่อนใหม่ (Chung, Hutteman, van Aken and Denissen, 2017: 122) เมื่อเด็กมีการเห็นคุณค่าในตนเองอยู่ในระดับต่ำ ก็อาจทำให้เกิดปัญหาการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนได้ ซึ่งการจะป้องกันปัญหาเหล่านี้ได้นั้น เด็กและเยาวชนจำเป็นที่จะต้องมีการมีภูมิคุ้มกันหรือต้นทุนชีวิต ซึ่งสำหรับในเด็กวัยรุ่นนั้นจะได้รับการเสริมสร้างต้นทุนชีวิตจากสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษาเป็นหลัก (สุริยเดว ทรีปาตี, สลิลทิพย์ เชียงทอง, สิริวิมล ศาลาจันทร์, ธนวัฒน์ ศรีสุวรรณ และลัดดาวัลย์ สุทธิชัย Tripathi, Chiangthong, Salachan, Srisuwan and Sutthichee, 2010: 12-16) ด้วยเหตุนี้ ครูจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อชีวิตของเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเด็กที่มีปัญหาด้านครอบครัว

เมื่อครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อชีวิตของเด็กวัยรุ่น ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนจึงเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน หมายถึง ผลรวมของการรับรู้ของครูและของนักเรียนที่มีต่ออีกฝ่าย ส่งผลกระทบต่อกันและกัน และปฏิสัมพันธ์กันในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งการรับรู้เหล่านี้จะถูกเก็บไว้ในความทรงจำและจะเป็นสิ่งที่ชี้นำในการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในอนาคต (Brinkworth, McIntyre, Juraschek and Gehlbach, 2018: 25) มีการศึกษาวิจัยที่พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนเป็นตัวแปรที่อยู่เบื้องหลังปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ไม่ว่าจะเป็นสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวเด็กกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (Mc Cormick, O'Connor and Parham Horn, 2017: 76) พัฒนาการทางด้านความจำขณะทำงาน (Working Memory) กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (Vandenbroucke, Verschueren, Desoete, Aunio, Ghesquière, and Baeyens, 2018: 1) ไปจนถึงการตกเป็นเหยื่อถูกเพื่อนแกล้ง (Peer Victimization) กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (Serdouk, Berry and Gest, 2016: 63) ซึ่งเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรการเห็นคุณค่าในตนเองกับตัวแปรผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและตัวแปรการตกเป็นเหยื่อถูกเพื่อนแกล้งแล้วจะพบว่า การเห็นคุณค่าในตนเองมีความสัมพันธ์เหมือนกับตัวแปรความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน กล่าวคือ การเห็นคุณค่าในตนเองมีความสัมพันธ์ทางบวกกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (Rahmani, 2011: 803) และมีความสัมพันธ์ทางลบกับการตกเป็นเหยื่อถูกเพื่อนแกล้ง (Tsaousis, 2016: 186) เช่นเดียวกันกับความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ทั้งนี้ เมื่อทบทวนงานวิจัยของไทยแล้ว มีเพียงแต่การสำรวจความสัมพันธ์ระหว่างการเห็นคุณค่าในตนเองกับความสัมพันธ์กับพ่อแม่และเพื่อนเท่านั้น (Rattanaprakarn, Likittanasombat and Saengsiripongpun, 2016: 28-30)

.....
สำหรับโรงเรียนที่ผู้วิจัยได้เลือกเป็นกรณีศึกษานั้นคือ โรงเรียนราชวินิต เนื่องจากเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาในจังหวัดกรุงเทพฯ และลักษณะครอบครัวของครูและนักเรียนเป็นครอบครัวที่อยู่ในสังคมเมือง ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมเมืองจะมีลักษณะเป็นต่างคนต่างอยู่ (นิธิ เอียวศรีวงศ์ Eoseewong, n.d.: 3) ดังนั้น หากพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนมีผลกระทบต่อพัฒนาการของนักเรียน ทางโรงเรียนจะได้ปรับเปลี่ยนนโยบายเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับนักเรียน นอกจากนี้ โรงเรียนราชวินิตยังเป็นโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดใหญ่พิเศษซึ่งมีจำนวนนักเรียนระดับประถมศึกษา มากที่สุดในเขตกรุงเทพมหานคร นอกจากนี้ ทางโรงเรียนก็ยังพบว่า จุดที่นักเรียนทั้งในระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้นและตอนปลายในโรงเรียนสมควรได้รับการพัฒนา คือทักษะการแก้ปัญหาตามสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม (โรงเรียนราชวินิต Rachawinit School, 2019: 41) และการจะสามารถแก้ปัญหาหรือจัดการสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมนั้น นักเรียนจะต้องใช้ข้อมูลป้อนกลับในการสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง จึงจะสามารถแก้ปัญหาและจัดการกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะของผู้ที่เห็นคุณค่าในตนเองสูง (Abdel-khalek, 2016: 8) ลักษณะที่ทางโรงเรียนเห็นว่าสมควรพัฒนาให้กับนักเรียน จึงแสดงให้เห็นถึงระดับการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียนซึ่งยังอยู่ในระดับที่สมควรได้รับการพัฒนาให้เพิ่มขึ้น ดังนั้น หากพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนมีผลกระทบต่อ การเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียน การปรับเปลี่ยนนโยบายเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน อันจะนำไปสู่การส่งเสริมระดับการเห็นคุณค่าในตนเอง และจะนำไปสู่การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนต่อไป ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพความสัมพันธ์ของครูกับนักเรียน และการเห็นคุณค่าในตนเอง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 6 ในโรงเรียนราชวินิต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน กับ การเห็นคุณค่าในตนเอง ในนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 6 โรงเรียนราชวินิต
2. เพื่อศึกษาอิทธิพลการทำนายของคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ที่มีต่อการเห็นคุณค่าในตนเอง ในนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 6 โรงเรียนราชวินิต

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรของงานวิจัยในครั้งนี้ คือ นักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 320 คน และนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 400 คน ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนราชวินิต สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตกรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2562

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ ได้มาจากการตอบรับหนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัยจากผู้ปกครองและนักเรียน จึงได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 178 คน และนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 253 คน ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนราชวินิต ปีการศึกษา 2562 โดยเป็นนักเรียนปกติที่ไม่ได้ถูกจัดอยู่ในคนพิการทางการศึกษาตามประกาศ

.....
กระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง กำหนดประเภทและหลักเกณฑ์ของคณิศรทางการศึกษา พ.ศ. 2552 และยินยอมเข้าร่วมการวิจัย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (ประเภทเครื่องมือ การพัฒนาเครื่องมือ และการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ)

2.1 แบบสอบถามสำหรับนักเรียนเป็นผู้ตอบ แบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลทั่วไป เช่น เพศ อายุ ระดับชั้น ห้องเรียน เป็นต้น ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการเห็นคุณค่าในตนเอง (The Self-Esteem Inventory School Form) ของ Coopersmith (1984 อ้างถึงใน ภารดี กำภู ณ อยุธยา Kambhu Na Ayudhaya, 2007: 51) ฉบับที่แปลเป็นภาษาไทยโดย ชุมพร ยงกิตติกุล และ สุภาพรณ โคตรจรัส (Yongkittikul and Kotrajaras, 1999 อ้างถึงใน ภารดี กำภู ณ อยุธยา Kambhu Na Ayudhaya, 2007: 51) และหาคุณภาพของเครื่องมือโดย ภารดี กำภู ณ อยุธยา (Kambhu Na Ayudhaya, 2007: 54) ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์ความสอดคล้องภายใน (Cronbach's alpha) ของแบบสอบถามทั้งฉบับอยู่ที่ 0.8695 ลักษณะการตอบแบบสอบถาม ผู้ตอบจะต้องทำเครื่องหมายกากบาทลงในช่อง “ใช่” หรือ “ไม่ใช่” ช่องใดช่องหนึ่งที่ตรงกับความรู้สึกหรือความคิดของตนเองมากที่สุด จำนวนข้อกระทรวมทั้งสิ้น 58 ข้อ

2.2 แบบสอบถามสำหรับครูเป็นผู้ตอบ แบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลทั่วไป เช่น เพศ อายุ ระดับชั้นที่ประจำชั้น ห้องเรียนที่ประจำชั้น วิชาที่สอนนักเรียนในประจำชั้น จำนวนคาบต่อสัปดาห์ที่ได้สอนนักเรียนในประจำชั้น เป็นต้น ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน (Student-Teacher Relationship Scale: STRS) ของ Pianta (2001: 11-12) ที่แปลเป็นภาษาไทย โดยปนัดดา ธนเศรษฐกร (Thanasetkorn, 2008: 1-4) ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์ความสอดคล้องภายใน (Cronbach's alpha) ของแบบสอบถามทั้งฉบับอยู่ที่ 0.89 ลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) มีทั้งหมด 28 ข้อ โดยครูประจำชั้น 1 คน ประเมินนักเรียนทุกคนในห้องเรียน ซึ่งจำนวนนักเรียนอยู่ที่ประมาณ 33 – 39 คน ต่อหนึ่งห้องเรียน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการขอการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน สาขาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และทำจดหมายขออนุญาตเก็บข้อมูลเพื่อทำการวิจัยส่งไปยังโรงเรียนที่จะทำการวิจัย หลังจากได้รับอนุญาตจากทางโรงเรียนแล้ว ผู้วิจัยติดต่อกับตัวแทนครูในการนัดวันเก็บข้อมูลและส่งเอกสารชี้แจง ผู้เข้าร่วมการวิจัยและหนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัยโดยได้รับการบอกกล่าวและเต็มใจ ทั้งสำหรับครูและสำหรับนักเรียนให้กับครูประจำชั้น โดยเอกสารของครูให้ครูตอบและส่งคืนผู้วิจัยได้ทันที ส่วนของนักเรียนให้ครูนำเอกสารแนบไปกับสมุดจดการบ้านของนักเรียนทุกคนเพื่อแจ้งไปยังผู้ปกครอง แล้วครูประจำชั้นรวบรวมเอกสารส่งผู้วิจัยภายหลัง ในวันเก็บข้อมูล ผู้วิจัยเข้าไปพบนักเรียนเป็นรายห้องซึ่งมีครูประจำชั้นอยู่ภายในห้องด้วย โดยผู้วิจัยชี้แจงข้อมูลตามเอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมการวิจัย พร้อมแจ้งนักเรียนว่าหากนักเรียนไม่สบายใจที่จะตอบคำถามข้อใด นักเรียนสามารถที่จะไม่ตอบคำถามนั้นโดยไม่มีผลกระทบใด ๆ กับตัวนักเรียนทั้งสิ้น คำตอบของนักเรียนจะถูกเก็บเป็นความลับ จากนั้นผู้วิจัยแจกเครื่องมือให้กับครูและนักเรียนทุกคนได้ตอบแบบสอบถาม โดยสำหรับนักเรียนจะใช้เวลาประมาณ 30 นาที จากนั้นผู้วิจัยเก็บรวบรวมเครื่องมือคืน ในกรณีที่หากพบว่ามีนักเรียนที่อ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ ผู้วิจัยจะอ่านให้นักเรียนฟัง และแนะนำวิธีการทำเครื่องหมายตอบใน

.....
แบบสอบถามให้ สำหรับในส่วนของคุณครู ผู้วิจัยจะนัดวันมารับเครื่องมือจากครูคืนในสัปดาห์ถัดไป จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การหาค่าความสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ของครูกับนักเรียน และการเห็นคุณค่าในตนเอง แยกแต่ละองค์ประกอบ และในภาพรวม วิเคราะห์โดยใช้ Pearson Product Moment Correlation Coefficient (r)

4.2 การหาอิทธิพลการทำนายของความสัมพันธ์ของครูกับนักเรียนต่อการเห็นคุณค่าในตนเอง ของนักเรียน แยกแต่ละองค์ประกอบ วิเคราะห์โดยใช้ Hierarchical Regression

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน กับระดับการเห็นคุณค่าในตนเอง ในนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 6 โรงเรียนราชวินิต เป็นดังต่อไปนี้

1. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพความสัมพันธ์ของครูกับนักเรียนและการเห็นคุณค่าในตนเอง ในนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 6 แยกแต่ละองค์ประกอบ พบว่าเป็นไปตามตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรในการวิเคราะห์

($n = 431$)

ตัวแปร		1	2	3	4	5	6	7	8
คุณภาพ ความสัมพันธ์ ระหว่างครู กับนักเรียน	1 ด้านความใกล้ชิด	—							
	2 ด้านความขัดแย้ง	-.407 ***	—						
การเห็น คุณค่าใน ตัวเองของ นักเรียน	3 ด้านการพึ่งพิง	.180 ***	.361 ***	—					
	4 ด้านตนเองโดยทั่วไป	-.015	.091	.105 *	—				
	5 ด้านโรงเรียนและการศึกษา	.050	-.157 **	-.053	-.657 ***	—			
	6 ด้านครอบครัวและผู้ปกครอง	.019	-.190 ***	-.110 *	-.535 ***	.452 ***	—		
	7 ด้านสังคมและกลุ่มเพื่อน	-.042	-.085	-.138 **	-.410 ***	.361 ***	.305 ***	—	
	8 ด้านความจริงใจของผู้ตอบ	.044	.010	.139 **	-.175 ***	.209 ***	.118 *	.148 **	—
$\bar{x}$		1.927	1.095	1.166	5.031	4.953	5.861	4.868	2.003
S.D.		0.127	0.053	0.073	1.884	1.802	1.885	1.944	0.983

* ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

** ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

*** ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่า จากการเก็บข้อมูลจากนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 6 โรงเรียนราชวินิต จำนวน 431 คน พบว่า คุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านความขัดแย้ง กับการเห็นคุณค่าในตนเองด้านโรงเรียนและการศึกษา มีความสัมพันธ์กันทางลบในระดับต่ำมากอย่างมีนัยสำคัญ ($r = -0.157$, $p < 0.01$) แสดงว่า ถ้าคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านความขัดแย้งลดลง ก็มีแนวโน้มว่าระดับการเห็นคุณค่าในตนเองด้านโรงเรียนและการศึกษาจะเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้ ยังพบว่า คุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านความขัดแย้ง กับการเห็นคุณค่าในตนเองด้านครอบครัวและผู้ปกครอง มีความสัมพันธ์กันทางลบในระดับต่ำมากอย่างมีนัยสำคัญ ($r = -0.190$, $p < 0.001$) แสดงว่า ถ้าคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านความขัดแย้งลดลง ก็มีแนวโน้มว่าระดับการเห็นคุณค่าในตนเองด้านครอบครัวและผู้ปกครองจะเพิ่มมากขึ้น

สำหรับคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านการพึ่งพิง กับการเห็นคุณค่าในตนเองด้านตนเอง โดยทั่วไป มีความสัมพันธ์กันทางบวกในระดับต่ำมากอย่างมีนัยสำคัญ ($r = 0.105$, $p < 0.05$) แสดงว่า ถ้าคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านการพึ่งพิงเพิ่มขึ้น ก็มีแนวโน้มว่าระดับการเห็นคุณค่าในตนเองด้านตนเองโดยทั่วไปจะเพิ่มสูงขึ้นเช่นกัน

นอกจากนี้ ยังพบอีกว่า ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านการพึ่งพิงนั้น มีความสัมพันธ์กับการเห็นคุณค่าในตนเองด้านครอบครัวและผู้ปกครอง โดยมีความสัมพันธ์กันทางลบในระดับต่ำมากอย่างมีนัยสำคัญ ($r = -0.110$, $p < 0.05$) แสดงว่า ถ้าคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านการพึ่งพิงลดลง ก็มีแนวโน้มว่าระดับการเห็นคุณค่าในตนเองด้านครอบครัวและผู้ปกครองจะเพิ่มมากขึ้น

ผลการวิเคราะห์ยังพบอีกว่า คุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านการพึ่งพิงนั้น มีความสัมพันธ์กับการเห็นคุณค่าในตนเองด้านสังคมและกลุ่มเพื่อน โดยมีความสัมพันธ์กันทางลบในระดับต่ำมากอย่างมีนัยสำคัญ ($r = -0.138$, $p < 0.01$) แสดงว่า ถ้าคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านการพึ่งพิงลดลง ก็มีแนวโน้มว่าระดับการเห็นคุณค่าในตนเองด้านสังคมและกลุ่มเพื่อนจะเพิ่มมากขึ้น

ส่วนผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ของครูกับนักเรียน และการเห็นคุณค่าในตนเองในภาพรวม พบว่า มีความสัมพันธ์กันทางลบแต่ไม่ถึงระดับนัยสำคัญ ($r = -0.082$, $p = 0.104$)

2. ผู้วิจัยได้วิเคราะห์อิทธิพลการทำนายของความสัมพันธ์ของครูกับนักเรียน ต่อการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียน ผลการวิเคราะห์เป็นไปดังต่อไปนี้

งานวิจัยนี้ต้องการทดสอบว่าเพศ (ชาย 59.86%, หญิง 40.14%), ระดับชั้น (ประถมศึกษาปีที่ 3 41.30%, ประถมศึกษาปีที่ 6 58.70%), และคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านความใกล้ชิด ($M = 1.927$, $S.D. = 0.127$), ด้านความขัดแย้ง ($M = 1.095$, $S.D. = 0.053$), และด้านการพึ่งพิง ($M = 1.166$, $S.D. = 0.073$) เป็นปัจจัยในการทำนายการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียน ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านตนเองโดยทั่วไป ($M = 5.031$, $S.D. = 1.884$) ด้านโรงเรียนและการศึกษา ($M = 4.953$, $S.D. = 1.802$) ด้านครอบครัวและผู้ปกครอง ($M = 5.861$, $S.D. = 1.885$) และด้านสังคมและกลุ่มเพื่อน ($M = 4.868$, $S.D. = 1.944$) หรือไม่ จึงเก็บกลุ่มตัวอย่างจำนวน 431 คน และวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์ถดถอยแบบลำดับขั้น โดยแปลงเพศและระดับชั้นเป็นตัวแปรแบบดัมมี่ และมีการควบคุมตัวแปรการเห็นคุณค่าในตนเองด้านการวัดความจริงใจของผู้ตอบ ผลการทดสอบเป็นดังนี้

ผลการวิเคราะห์ถดถอยแบบลำดับขั้นในการทำนายการเห็นคุณค่าในตนเองด้านตนเองโดยทั่วไป พบว่า ตัวแปรเพศ ระดับชั้น และการเห็นคุณค่าในตนเองด้านการวัดความจริงใจของผู้ตอบ ทั้งหมดสามารถทำนายตัวแปรการเห็นคุณค่าในตนเองด้านตนเองโดยทั่วไปได้อย่างมีนัยสำคัญ ($R^2 = 0.053$, $F(6,402) = 3.736$, $p < 0.001$) โดยปัจจัยเพศ ($b = 0.189$, $p = 0.33$) และปัจจัยระดับชั้น ($b = 0.082$, $p = 0.673$) เป็นปัจจัยที่ไม่สามารถ

.....
ทำนายได้ แต่ตัวแปรการเห็นคุณค่าในตนเองด้านการวัดความจริงใจของผู้ตอบเป็นปัจจัยทางลบอย่างมีนัยสำคัญ ($b = -0.34, p < 0.001$) ส่วนตัวแปรคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนนั้น เนื่องจากว่าตัวแปรนี้แบ่งเป็น 3 ด้าน จึงทดสอบด้วยการวิเคราะห์ถดถอยแบบลำดับขั้น พบว่า ตัวแปรความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนทั้ง 3 ด้าน เป็นปัจจัยการทำนายตัวแปรการเห็นคุณค่าในตนเองด้านตนเองโดยทั่วไปได้อย่างมีนัยสำคัญ ($\Delta R^2 = 0.021, F(3,402) = 2.965, p < 0.05$) โดยตัวแปรความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านการฟัง มีอิทธิพลในการทำนายทางบวกถึงระดับนัยสำคัญ ($b = 3.164, p < 0.05$) ส่วนตัวแปรความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านความใกล้ชิด ($b = -0.063, p = 0.943$) กับด้านความขัดแย้ง ($b = 1.683, p = 0.439$) ไม่มีอิทธิพลการทำนาย

ในส่วนของการเห็นคุณค่าในตนเองด้านโรงเรียนและการศึกษานั้น พบว่า ตัวแปรเพศ ระดับชั้น และการเห็นคุณค่าในตนเองด้านการวัดความจริงใจของผู้ตอบ ทั้งหมดสามารถทำนายตัวแปรการเห็นคุณค่าในตนเองด้านโรงเรียนและการศึกษาได้อย่างมีนัยสำคัญ ($R^2 = 0.077, F(6,415) = 5.746, p < 0.001$) โดยปัจจัยเพศ ($b = -0.142, p = 0.428$) และปัจจัยระดับชั้น ($b = -0.263, p = 0.146$) เป็นปัจจัยที่ไม่สามารถทำนายได้ แต่ตัวแปรการเห็นคุณค่าในตนเองด้านการวัดความจริงใจของผู้ตอบเป็นปัจจัยทางบวกอย่างมีนัยสำคัญ ($b = 0.359, p < 0.001$) ส่วนตัวแปรคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนนั้น เนื่องจากว่าตัวแปรนี้แบ่งเป็น 3 ด้าน จึงทดสอบด้วยการวิเคราะห์ถดถอยแบบลำดับขั้น พบว่า ตัวแปรความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนทั้ง 3 ด้าน เป็นปัจจัยการทำนายตัวแปรการเห็นคุณค่าในตนเองด้านโรงเรียนและการศึกษาได้อย่างมีนัยสำคัญ ($\Delta R^2 = 0.027, F(3,415) = 4.112, p < 0.01$) โดยตัวแปรความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านความขัดแย้ง มีอิทธิพลในการทำนายทางลบถึงระดับนัยสำคัญ ($b = -5.575, p < 0.01$) ส่วนตัวแปรความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านความใกล้ชิด ($b = -0.531, p = 0.513$) กับด้านการฟัง ($b = -0.64, p = 0.643$) ไม่มีอิทธิพลการทำนาย

สำหรับการเห็นคุณค่าในตนเองด้านครอบครัวและผู้ปกครองนั้น ผลพบว่า ตัวแปรเพศ ระดับชั้น และการเห็นคุณค่าในตนเองด้านการวัดความจริงใจของผู้ตอบ ทั้งหมดสามารถทำนายตัวแปรการเห็นคุณค่าในตนเองด้านโรงเรียนและการศึกษาได้อย่างมีนัยสำคัญ ($R^2 = 0.059, F(6,412) = 4.293, p < 0.001$) โดยปัจจัยเพศ ($b = 0.007, p = 0.972$) และปัจจัยระดับชั้น ($b = 0.099, p = 0.604$) เป็นปัจจัยที่ไม่สามารถทำนายได้ แต่ตัวแปรการเห็นคุณค่าในตนเองด้านการวัดความจริงใจของผู้ตอบเป็นปัจจัยทางบวกอย่างมีนัยสำคัญ ($b = 0.258, p < 0.01$) ส่วนตัวแปรคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนนั้น เนื่องจากว่าตัวแปรนี้แบ่งเป็น 3 ด้าน จึงทดสอบด้วยการวิเคราะห์ถดถอยแบบลำดับขั้น พบว่า ตัวแปรความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนทั้ง 3 ด้าน เป็นปัจจัยการทำนายตัวแปรการเห็นคุณค่าในตนเองด้านโรงเรียนและการศึกษาได้อย่างมีนัยสำคัญ ($\Delta R^2 = 0.044, F(3,412) = 6.354, p < 0.001$) โดยตัวแปรความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านความขัดแย้ง มีอิทธิพลในการทำนายทางลบถึงระดับนัยสำคัญ ($b = -7.046, p < 0.001$) ส่วนตัวแปรความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านการฟัง ($b = -1.225, p = 0.404$) กับด้านความใกล้ชิด ($b = -0.798, p = 0.355$) ไม่มีอิทธิพลการทำนาย

ในส่วนของการเห็นคุณค่าในตนเองด้านสังคมและกลุ่มเพื่อน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า พบว่า ตัวแปรเพศ ระดับชั้น และการเห็นคุณค่าในตนเองด้านการวัดความจริงใจของผู้ตอบ ทั้งหมดสามารถทำนายตัวแปรการเห็นคุณค่าในตนเองด้านสังคมและกลุ่มเพื่อนได้อย่างมีนัยสำคัญ ($R^2 = 0.081, F(6,414) = 6.07, p < 0.001$)

.....
โดยปัจจัยเพศ ($b = 0.404, p < 0.05$) ปัจจัยระดับชั้น ($b = 0.571, p < 0.01$) และตัวแปรการเห็นคุณค่าในตนเองด้านการวัดความจริงใจของผู้ตอบเป็นปัจจัยทางบวกอย่างมีนัยสำคัญ ($b = 0.427, p < 0.001$) ส่วนตัวแปรคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนนั้น เนื่องจากว่าตัวแปรนี้แบ่งเป็น 3 ด้าน จึงทดสอบด้วยการวิเคราะห์ถดถอยแบบลำดับขั้น พบว่า ตัวแปรความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนทั้ง 3 ด้าน เป็นปัจจัยการทำนายตัวแปรการเห็นคุณค่าในตนเองด้านสังคมและกลุ่มเพื่อนได้อย่างมีนัยสำคัญ ($\Delta R^2 = 0.022, F(3,414) = 3.252, p < 0.05$) โดยตัวแปรความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านการพึ่งพิง มีอิทธิพลในการทำนายทางลบถึงระดับนัยสำคัญ ($b = -3.152, p < 0.05$) ส่วนตัวแปรความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านความใกล้ชิด ($b = -0.418, p = 0.631$) กับด้านความขัดแย้ง ($b = -2.007, p = 0.352$) ไม่มีอิทธิพลการทำนาย

สรุปผลการวิจัย

คุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านความขัดแย้ง สัมพันธ์ทางลบและทำนายการเห็นคุณค่าในตนเองด้านโรงเรียนและการศึกษาทางลบได้ และยังมีความสัมพันธ์ทางลบและทำนายการเห็นคุณค่าในตนเองด้านครอบครัวและผู้ปกครองทางลบได้ ส่วนคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านการพึ่งพิง สัมพันธ์ทางบวกและทำนายการเห็นคุณค่าในตนเองด้านตนเองโดยทั่วไปทางบวกได้ และยังมีความสัมพันธ์ทางลบกับการเห็นคุณค่าในตนเองด้านครอบครัวและผู้ปกครองแต่ทำนายไม่ได้ นอกจากนี้ ยังพบว่ามีความสัมพันธ์ทางลบและทำนายการเห็นคุณค่าในตนเองด้านสังคมและกลุ่มเพื่อนทางลบได้ โดยเพศและระดับชั้น เป็นปัจจัยทางบวกที่ทำนายการเห็นคุณค่าในตนเองด้านสังคมและกลุ่มเพื่อนได้ กล่าวคือ เพศหญิงมีระดับการเห็นคุณค่าในตนเองด้านสังคมและกลุ่มเพื่อนสูงกว่าเพศชาย และนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีระดับการเห็นคุณค่าในตนเองด้านสังคมและกลุ่มเพื่อนสูงกว่านักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า คุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านความขัดแย้ง มีความสัมพันธ์ทางลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีอิทธิพลในการทำนายการเห็นคุณค่าในตนเองด้านโรงเรียนและการศึกษา ทางลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับ Pianta (2001: 2) ซึ่งได้พัฒนาเครื่องมือ STRS ขึ้นมาโดยระบุว่า องค์ประกอบย่อยของความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครูด้านความขัดแย้งนั้น เป็นการวัดระดับการรับรู้ของครูที่มีต่อความสัมพันธ์กับนักเรียนที่เฉพาะเจาะจง ว่าเป็นไปในทางที่ไม่สอดคล้องกัน ดังนั้น หากคะแนนด้านความขัดแย้งสูง ย่อมแสดงถึงความสัมพันธ์ที่ไม่ดีระหว่างครูกับนักเรียน และเมื่อความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนไม่ดีแล้ว ก็ส่งผลกระทบต่อการเห็นคุณค่าในตนเองด้านโรงเรียนและการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีมาตรทางสังคม (Sociometer Theory) ที่กล่าวว่า การเห็นคุณค่าในตนเองเป็นผลลัพธ์ของระบบที่ควบคุมและตอบสนองต่อการยอมรับและการปฏิเสธจากบุคคลอื่น (Leary, 2012: 151-159) ดังนั้น นักเรียนที่ขัดแย้งกับครูต่ำ ก็จะมีระดับการเห็นคุณค่าในตนเองสูง ส่วนนักเรียนที่ขัดแย้งกับครูสูง จะมีระดับการเห็นคุณค่าในตนเองต่ำ แต่เนื่องจากการเห็นคุณค่าในตนเองมีลักษณะโครงสร้างเป็นแบบหลายมิติ (Multidimensional) (Rentzsch, Wenzler and Schütz, 2016: 139) และการเห็นคุณค่าในตนเองสามารถถูก

นำไปใช้ในความหมายที่ว่า เป็นวิธีการที่บุคคลประเมินความสามารถและคุณลักษณะในด้านต่างๆของตนเอง (Brown and Marshall, 2006: 4) จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ส่งผลกระทบกับการเห็นคุณค่าในตนเองด้านที่เกี่ยวข้องเท่านั้น ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ก็หมายถึงด้านโรงเรียนและการศึกษาเท่านั้น

นอกจากนั้น ผลการวิจัยยังพบว่าคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านความขัดแย้ง มีความสัมพันธ์ทางลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และมีอิทธิพลในการทำนายการเห็นคุณค่าในตนเองด้านครอบครัวและผู้ปกครอง ทางลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าเนื่องจากในวัฒนธรรมสังคมแบบกลุ่มนิยม (Collectivism) อย่างในประเทศไทยนั้น เด็กที่ประสบความสำเร็จด้านการเรียนอย่างมากจะสะท้อนให้เห็นถึงครอบครัวและชุมชนที่ดี เด็ก ๆ จึงถูกสนับสนุนให้อุทิศเวลาและความพยายามกับการเรียนมาก (Patterson, 2008: 427) สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความคาดหวังของครอบครัวและผู้ปกครองที่มีต่อเด็กในเรื่องการเรียน ซึ่งถ้าเด็กมีความขัดแย้งกับครู อาจจะไปสู่การถูกติเตียนอย่างหนัก การชมเชย หรือการลงโทษ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้เด็กประสบความสำเร็จในการเรียนได้ยาก (Rathus, 2008: 462) และเมื่อเด็กไม่ประสบความสำเร็จในการเรียน ก็จะขัดแย้งกับความคาดหวังของครอบครัวและผู้ปกครอง และทำให้น่าไปสู่การเห็นคุณค่าในตนเองด้านครอบครัวและผู้ปกครองที่ลดลงได้

สำหรับคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านการพึ่งพิง กับการเห็นคุณค่าในตนเองด้านตนเอง โดยทั่วไปนั้น ผลการวิจัยพบว่าคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านการพึ่งพิง มีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมีอิทธิพลในการทำนายการเห็นคุณค่าในตนเองด้านตนเองโดยทั่วไปทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เนื่องจากการวัดความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านการพึ่งพิงนั้น เป็นการวัดระดับที่ครูรับรู้ว่าคุณลักษณะเฉพาะเจาะจงพึ่งพิงครูมากเกินไป (Pianta, 2001: 2) ซึ่งในจุดนี้มีการรับรู้ที่แตกต่างกันระหว่างสังคมแบบปัจเจกนิยม (Individualism) อย่างในสังคมอเมริกันซึ่งถูกใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการพัฒนาเครื่องมือ STRS กับสังคมแบบกลุ่มนิยม (Collectivism) อย่างในสังคมของไทยที่งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษา โดยสังคมไทยให้ความสำคัญยกย่องครูเป็นวิชาชีพชั้นสูง มีการปลูกฝังให้นักเรียนมีความกตัญญูรู้คุณต่อครู เปรียบพระคุณของครูเทียบเท่าพระคุณของพ่อแม่ เปรียบเทียบครูดั่งแม่พิมพ์ของชาติ มีการกล่าวถึงคุณธรรมของครูข้อหนึ่งว่าจะต้องรักและหวังดีต่อนักเรียนเสมือนบุตรธิดาของตน (วันทนีย์ อนุพันธ์ และ ฤทธิกร ตูลวรรธนะ Anupan and Tullayawathana, 2016: 32) ทำให้บทบาทหน้าที่ของครูไทยไม่ได้มีแค่เพียงสอนวิชาการเท่านั้น แต่ต้องดูแลทุกเรื่องเกี่ยวกับนักเรียน ซึ่งเป็นไปตามข้อบังคับคุรุสภา ว่าด้วยจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2556 หมวด 3 จรรยาบรรณต่อผู้รับบริการ ข้อ 10 ซึ่งได้ระบุไว้ว่า ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ ทักษะ และนิสัยที่ถูกต้องดีงามแก่ศิษย์ และผู้รับบริการ ตามบทบาทหน้าที่อย่างเต็มความสามารถด้วยความบริสุทธิ์ใจ ด้วยเหตุนี้ นักเรียนที่มาพึ่งพิงครูมากกว่า จึงเห็นคุณค่าในตนเองด้านตนเองโดยทั่วไปมากกว่าเช่นกัน

ผลการวิจัยยังพบอีกว่า คุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านการพึ่งพิง มีความสัมพันธ์ทางลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่ไม่มีอิทธิพลในการทำนายการเห็นคุณค่าในตนเองด้านครอบครัวและผู้ปกครอง ซึ่งที่ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้เนื่องจากว่า แม้ว่าพ่อแม่จะเป็นแหล่งที่สนับสนุนทางอารมณ์ที่ดีที่สุดสำหรับเด็กในวัยเด็กตอนกลาง (Cowan and Cowan, 2005 อ้างถึงใน Rathus, 2008: 449) แต่ถ้าบ้านไม่ได้เป็นสถานที่

.....
ที่เด็กจะได้รับความสุข เช่น พ่อแม่ไม่เอาใจใส่ เด็กก็อาจหันไปพึ่งโรงเรียนหรือครู (เพ็ญพิไล ฤทธาณานนท์ Rithakananone, 2007: 177) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Howes & Ritchie (1999 อ้างถึงใน Verschueren and Koomen, 2012: 206) ที่พบว่าครูมีบทบาทเป็นผู้ที่ให้ความปลอดภัยแก่เด็กเช่นเดียวกับพ่อแม่ ดังนั้น เด็กที่เข้ามาพึ่งพิงครูมาก อาจเป็นเพราะมีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีกับครอบครัวและผู้ปกครอง จึงทำให้การเห็นคุณค่าในตนเองด้านครอบครัวและผู้ปกครองต่ำ ในทางตรงกันข้าม เด็กที่มีความสัมพันธ์อันดีกับครอบครัวและผู้ปกครอง หรือก็คือเห็นคุณค่าในตนเองด้านครอบครัวและผู้ปกครองสูง ก็จะเข้ามาพึ่งพิงครูต่ำกว่า ส่วนสาเหตุที่คุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านการพึ่งพิงไม่มีอิทธิพลในการทำนายการเห็นคุณค่าในตนเองด้านครอบครัวและผู้ปกครองนั้น ก็เนื่องมาจากการที่ครูจะยังมีบทบาทสำคัญในการผูกพันกับเด็กและให้ความปลอดภัยกับเด็ก เช่นเดียวกับพ่อแม่ได้มากนั้น เด็กก็จะต้องยังมีความเปราะบางเหมือนกัน (Verschueren and Koomen, 2012: 207) ซึ่งความเปราะบางในเด็กอันจะนำไปสู่การทำให้เด็กต้องพึ่งพิงครูนั้น อาจจะเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลในการทำนาย เมื่อวิเคราะห์ผลแล้วจึงพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านการพึ่งพิงไม่มีอิทธิพลในการทำนายมากพอ

นอกจากนี้ ยังพบว่าคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านการพึ่งพิง มีความสัมพันธ์ทางลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีอิทธิพลในการทำนายการเห็นคุณค่าในตนเองด้านสังคมและกลุ่มเพื่อนทางลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยปัจจัยเพศและปัจจัยระดับชั้นเป็นปัจจัยทางบวกที่สามารถทำนายการเห็นคุณค่าในตนเองด้านสังคมและกลุ่มเพื่อนได้อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งที่ผลการวิจัยออกมาเช่นนี้เนื่องจากการวัดความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านการพึ่งพิงนั้น พบว่า คะแนนการพึ่งพิงที่สูงแสดงให้เห็นถึงปฏิกริยาของนักเรียนที่รุนแรงเมื่อต้องแยกจากครู ขอความช่วยเหลือจากครูทั้ง ๆ ที่ไม่จำเป็น (Pianta, 2001: 11) ในขณะที่วัยเด็กตอนกลางเป็นวัยที่กำลังชอบเปรียบเทียบสิ่งต่าง ๆ ระหว่างตนเองกับเพื่อน ไม่ว่าจะเป็นการเปรียบเทียบภาพลักษณ์ของร่างกาย (Body Image) ของตนกับเพื่อน การรับรู้ตนเองจากคำพูดของเพื่อน การทำให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม (Sense of Belonging) หรือความรู้สึกเป็นคนแปลกแยก (Sense of Alienation) และการเรียนรู้บทบาททางเพศจากเพื่อนเพศเดียวกัน (เพ็ญพิไล ฤทธาณานนท์ Rithakananone, 2007: 173-176) รวมไปถึงการเปรียบเทียบกับเพื่อนว่าตนเองทำอะไรได้ดีและทำอะไรได้ไม่ดี ซึ่งอิทธิพลจากเพื่อนก็ส่งผลกระทบต่อระดับการเห็นคุณค่าในตนเอง (Shaffer and Kipp, 2010: 488) ดังนั้น เด็กที่พึ่งพิงครูมากจนเกินไป จึงทำให้เพื่อน ๆ เกิดความรู้สึกว่าเด็กคนดังกล่าวแปลกแยกเนื่องจากยังทำสิ่งต่างๆด้วยตนเองไม่ได้ และอิทธิพลนี้ก็ส่งผลกระทบต่อระดับการเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กที่พึ่งพิงครูมากจนเกินไป ด้วยเหตุนี้ครูจึงสามารถมีส่วนช่วยนักเรียนได้โดยการเปิดโอกาส สนับสนุนและส่งเสริมให้นักเรียนทำงานเป็นกลุ่มมากยิ่งขึ้น เพื่อลดการพึ่งพิงครูที่มากเกินไป และทำให้กลุ่มเพื่อนได้มีโอกาสช่วยเหลือกันมากยิ่งขึ้น อันเป็นการส่งเสริมระดับการเห็นคุณค่าในตนเองด้านสังคมและกลุ่มเพื่อน และนำไปสู่การลดการกลั่นแกล้งกันในนักเรียนได้อีกด้วย (Tsaousis, 2016: 186)

สำหรับในส่วนของปัจจัยเพศและปัจจัยระดับชั้นกับการเห็นคุณค่าในตนเองด้านสังคมและกลุ่มเพื่อนที่พบว่า การเห็นคุณค่าในตนเองด้านสังคมและกลุ่มเพื่อนในเพศหญิงมีมากกว่าเพศชาย และพบว่าการเห็นคุณค่าในตนเองด้านสังคมและกลุ่มเพื่อนในนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีมากกว่านักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา

.....
ปีที่ 3 ซึ่งเหตุผลที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องมาจากอิทธิพลจากเพื่อนจะมีมากขึ้นเมื่อเด็กเติบโตจนใกล้เข้าสู่วัยรุ่น (Serdiouk, Berry and Gest, 2016: 63) และเด็กผู้หญิงมักจะเติบโตและเข้าสู่วัยรุ่นก่อนเด็กผู้ชาย (Shaffer and Kipp, 2010: 218; เพ็ญพิไล ฤทธาคนานนท์ Rithakananone, 2007: 181) ในขณะที่ระดับการเห็นคุณค่าในตนเองด้านอื่น ๆ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ไม่ได้แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นั่น เนื่องจากนักเรียนทั้ง 2 กลุ่ม ยังอยู่ในระบบการศึกษาระดับประถมศึกษาเหมือนกัน จึงยังไม่มี ความแตกต่างในการปรับตัวกับระบบการศึกษาในระดับที่ต่างกัน หรือการปรับตัวเข้ากับสังคมใหม่ และเพื่อนใหม่ในสถานศึกษาแห่งใหม่ ประกอบกับอายุเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อยู่ที่อายุ 11 ปี ซึ่งทำให้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ยังไม่ต้องเผชิญกับการปรับตัวเข้าสู่วัยรุ่นมากนัก ระดับการเห็นคุณค่าในตนเองจึงยังไม่เปลี่ยนแปลงไปมากเท่ากับการศึกษาวิจัยของ Chung, Hutteman, van Aken and Denissen, (2017: 122) ที่พบว่า เด็กอายุ 12 ปี เป็นวัยที่มีระดับการเห็นคุณค่าในตนเองต่ำที่สุด อันเนื่องมาจากการปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน ทั้งในด้านร่างกายที่และด้านสังคม

ในส่วนของคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านความใกล้ชิดที่ไม่พบว่ามีความสัมพันธ์กับการเห็นคุณค่าในตนเองนั้น เนื่องจากการวัดความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านความใกล้ชิดนั้น เป็นการวัดระดับการรับรู้ของครูที่ครูประสบกับความรัก ความอบอุ่น และเปิดใจสื่อสารกันกับนักเรียนที่เฉพาะเจาะจง (Pianta, 2001: 2) ซึ่งการสื่อสารระหว่างบุคคลนั้น เป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้สึกระหว่างบุคคล 2 คน หรือมากกว่านั้น (Knox and Schacht, 2010: 108) ประกอบกับค่านิยมในสังคมไทยให้ความเคารพผู้อาวุโสซึ่งค่านิยมดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการสื่อสารระหว่างบุคคล โดยในการสื่อสารนั้น ผู้ที่อาวุสน้อยกว่ามักจะไม่แสดงความขัดแย้ง (พรศิริ ม่วงสมัย และ วิรัชรอง บุญนุช Muangsamai and Boonnuch, 2016: 143) จึงทำให้การรับรู้ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนในด้านนี้โดยข้อมูลที่มาจากรูเพียงด้านเดียวไม่เพียงพอที่จะสรุปได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนเป็นไปในทางที่ดีจริงหรือไม่ ซึ่งในงานวิจัยของสุพรรณิการ์ ศรีสุวรรณ (Srisuwan, 2014: 69) ที่ได้ศึกษาคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนกับพฤติกรรมเสริมสร้างสังคมของเด็กวัยอนุบาล ก็พบว่า คุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านความขัดแย้งและด้านการพึ่งพาความสัมพันธ์ทางลบกับพฤติกรรมเสริมสร้างสังคมของเด็กวัยอนุบาล แต่กลับไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านความใกล้ชิดกับพฤติกรรมเสริมสร้างสังคมของเด็กวัยอนุบาล ด้วยเหตุนี้ ผลการวิจัยจึงไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านความใกล้ชิดกับการเห็นคุณค่าในตนเอง

หลังจากที่ผลการวิเคราะห์คุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ของครูกับนักเรียน และระดับการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียน แยกแต่ละองค์ประกอบเป็นไปตามที่ได้กล่าวไปในข้างต้นแล้ว เมื่อวิเคราะห์คุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ของครูกับนักเรียน และระดับการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียน ในภาพรวมผลออกมาพบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กัน เนื่องจากเมื่อพิจารณาที่องค์ประกอบย่อยแล้ว คุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนกับการเห็นคุณค่าในตนเองต่างก็สัมพันธ์กันในระดับที่ต่ำมาก และยังมีอีกหลายองค์ประกอบย่อยที่ไม่สัมพันธ์กัน จึงทำให้ตัวแปรทั้ง 2 ในภาพรวม ไม่สัมพันธ์กัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการทำวิจัย

1. จากผลการวิจัยที่พบว่า คุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนด้านความขัดแย้ง สัมพันธ์ทางลบ และทำนายการเห็นคุณค่าในตนเองด้านโรงเรียนและการศึกษาและด้านครอบครัวและผู้ปกครองทางลบได้นั้น ครูจึงควรจะสอดแทรกการสอนเรื่องการจัดการกับความขัดแย้งลงไปในบทเรียนให้กับนักเรียน เพื่อช่วยเหลือให้นักเรียนสามารถจัดการกับความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของนักเรียน ซึ่งจะส่งผลให้บรรยากาศความขัดแย้งในชั้นเรียนได้รับการคลี่คลายไปได้ และส่งผลให้การเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียนมีระดับที่สูงขึ้น

2. ครูควรจัดรูปแบบกิจกรรมการเรียนการสอนให้นักเรียนได้ทำงานร่วมกันเป็นทีม ซึ่งสอดคล้องกับทักษะศตวรรษที่ 21 และเนื่องจากผลการวิจัยที่พบว่า นักเรียนที่พึงพิงครูมากจนเกินไปจะได้รับผลกระทบทางลบต่อการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียนด้านสังคมและกลุ่มเพื่อน

3. สำหรับนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น ครูอาจเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เข้ามาพึงพิงได้บ้างตามความเหมาะสม เพื่อเสริมสร้างระดับการเห็นคุณค่าในตนเองโดยทั่วไปตามที่งานวิจัยนี้ได้ค้นพบ แต่เมื่อนักเรียนโตขึ้นจนเข้าสู่ระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ครูควรลดบทบาทลงเป็นที่ปรึกษาช่วยอำนวยความสะดวก และเปิดโอกาสให้นักเรียนและกลุ่มเพื่อนได้ตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ด้วยตนเอง เพื่อไม่ให้นักเรียนพึ่งพิงครูมากเกินไปจนได้รับผลกระทบทางลบต่อการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียนด้านสังคมและกลุ่มเพื่อนตามที่งานวิจัยนี้ได้ค้นพบ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยชิ้นนี้อาจจะยังมีข้อจำกัดอยู่บ้าง ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังต่อไปนี้

1. ควรมีแบบสอบถามที่ตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนที่ให้ทั้งครูตอบ และให้นักเรียนตอบ แล้วจึงมาหาความสอดคล้อง เนื่องจากความสัมพันธ์เป็นปฏิสัมพันธ์สองทาง ต้องอาศัยการรับรู้ของทั้งสองฝ่าย

2. งานวิจัยชิ้นนี้ใช้กลุ่มตัวอย่างจากโรงเรียนเดียวเท่านั้น การศึกษาในอนาคตอาจจะศึกษากับกลุ่มตัวอย่างจากโรงเรียนต่าง ๆ ทั้งโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจากเขตพื้นที่การศึกษาต่างๆ โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา เช่น โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยต่าง ๆ และโรงเรียนเอกชนต่าง ๆ เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น และจะได้ขยายผลการวิจัยไปได้มากยิ่งขึ้น

3. ควรมีการศึกษาวิจัยในระยะยาวเพื่อติดตามผลกระทบจากคุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนที่มีต่อระดับการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียน

4. งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครูประจำชั้นเพียงเท่านั้น การทำวิจัยครั้งต่อไปอาจจะศึกษากับครูท่านอื่น ๆ ที่ได้เข้ามาสอนในรายวิชาต่าง ๆ ให้กับนักเรียนด้วย เพื่อให้เห็นบทบาทของครูท่านอื่น ๆ ที่จะมีส่วนในการช่วยเหลือนักเรียนได้มากยิ่งขึ้น

References

- Abdel-Khalek, A. M. (2016). "Introduction to the Psychology of Self-esteem". In F. Holloway (Ed.), **Self-esteem : Perspectives, Influences and Improvement Strategies**. (pp. 1-23). New York, NY, US: Nova Science Publishers.
- Anupan, W. and Tullayawathana, R. (2016). **Document for the 9 Teacher Professional Standards Training of the Teachers Council of Thailand Academic year 2016 Teachership Curriculum**. Bangkok: Suan Dusit University. (in Thai)
- Brinkworth, M. E., McIntyre, J., Juraschek, A. D. and Gehlbach, H. (2018). "Teacher-student Relationships: The Positives and Negatives of Assessing Both Perspectives". **Journal of Applied Developmental Psychology** 55: 24-38.
- Brown, J. D., and Marshall, M. A. (2006). "The Three Faces of Self-esteem". In M. Kernis (Ed), **Self- Esteem: Issues and Answers** (pp. 4-9). New York: Psychology Press.
- Chung, J. M. H., Hutteman, R., van Aken, M. A. G. and Denissen, J. J. A. (2017). "High, Low, and In Between: Self-esteem Development from Middle Childhood to Young Adulthood". **Journal of Research in Personality** 70: 122-133.
- Eoseewong, N. (n.d.). **Citi in Modern Thai Society**. [Online]. Retrieved August 25, 2019, from <http://www.human.cmu.ac.th/courseonline/huge/050103/pdf/moung1.pdf>. (in Thai)
- Kambhu Na Ayudhaya, P. (2007). **Effect of Art Therapy for Groups on Self-esteem of Children Aged Nine to Eleven**. Master of Arts Thesis Program in Developmental Psychology Faculty of Psychology Chulalongkorn University. (in Thai)
- Knox, D. and Schacht, C. (2010). **Choices in Relationships: An Introduction to Marriage and the Family**. (10th ed.). Belmont: Wadsworth.
- Leary, M. R. (2012). "Sociometer Theory". In P. A. M. Van Lange, A. W. Kruglanski, & E. T. Higgins (Eds.), **Handbook of Theories of Social Psychology** (pp. 151-159). Thousand Oaks, CA, : Sage Publications Ltd.
- McCormick, M. P., O'Connor, E. E. and Parham Horn, E. (2017). "Can Teacher-child Relationships Alter the Effects of Early Socioeconomic Status on Achievement in Middle Childhood?". **Journal of School Psychology** 64: 76-92.
- Muangsamai, P. and Boonnuch, W. (2016). "Inside Thai Society". In J. Trairat (Ed.), **Intercultural Communication**. (3rd ed., pp. 133-150). Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University Publisher. (in Thai)
- Patterson, C. (2008). **Child Development**. New York: McGraw-Hill Higher Education.

- Phonok, J. (2014). **Self-esteem**. [Online]. Retrieved October 26, 2019, from <http://www.royin.go.th/?knowledge=ความภูมิใจในตนเอง-๑๔-มีน>. (in Thai)
- Pianta, R. C. (2001). **Professional Manual: Student-teacher Relationship Scale**. Psychological Assessment Resources.
- Rachawinit School. (2019). **Rachawinit School Annual Report for Academic Year 2018**. Bangkok : Author. (in Thai)
- Rahmani, P. (2011). “The Relationship Between Self-esteem, Achievement Goals and Academic Achievement Among the Primary School Students”. **Procedia – Social and Behavioral Sciences** 29(1): 803-808.
- Rathus, S. A. (2008). **Childhood and Adolescence: Voyages in Development**. (3rd ed.). Belmont, CA: Wadsworth.
- Rattanaprakarn, C., Likittanasombat, S. and Saengsiripongpun, Y. (2016). **Relationships Among Self-esteem, Parent Attachment, Peer Attachment, and Life Satisfaction in Thai Undergraduates**. Bachelor of Science Thesis Program in Psychological Science Faculty of Psychology Chulalongkorn University. (in Thai)
- Rentsch, K., Wenzler, M. P. and Schütz, A. (2016). “The Structure of Multidimensional Self-Esteem Across Age and Gender”. **Personality and Individual Differences** 88: 139-147.
- Rithakananone, P. (2007). **Human Development**. Bangkok: Chulalongkorn University Publisher. (in Thai)
- Serdiouk, M., Berry, D. and Gest, S. D. (2016). “Teacher-child Relationships and Friendships and Peer Victimization Across the School Year”. **Journal of Applied Developmental Psychology** 46: 63-72.
- Shaffer, D. R., and Kipp, K. (2010). **Developmental Psychology: Childhood and Adolescence**. (8th ed.). Belmont, CA: Wadsworth, Cengage Learning.
- Srisuwan, S. (2014). **The Relationships between Teacher-Child Relationship and Prosocial Behavior of Preschoolers**. Master of Education Thesis Program in Early Childhood Education Faculty of Education Chulalongkorn University. (in Thai)
- Thanasetkorn, P. (2008). **Student-Teacher Relationship Scale**. Unpublished Manuscript, National Institute for Child and Family Development Mahidol University. (in Thai)
- Tripathi, S., Chiangthong, S., Salachan, S., Srisuwan, T. and Sutthichee, L. (2010). **Report Summary about Discussion on Life assets Creating for the Crisis of Children and Youth Solving in Thailand**. Pathum Thani: Ruamtaweepolkarnpim. (in Thai)

-
- Tsaousis, I. (2016). “The Relationship of Self-esteem to Bullying Perpetration and Peer Victimization Among Schoolchildren and Adolescents: A Meta-analytic Review”. **Aggression and Violent Behavior** 31: 186-199.
- Ungpra, N. (2012). **Social Psychology**. Bangkok: Thammasat University Publisher. (in Thai)
- Vandenbroucke, L., Verschueren, K., Desoete, A., Aunio, P., Ghesquière, P. and Baeyens, D. (2018). “Crossing the Bridge to Elementary School: The Development of Working Memory Components in Relation to the Teacher-student Relationship and Academic and Behavioral Functioning”. **Early Childhood Research Quarterly** 42: 1-10.
- Verschueren, K. and Koomen, H. M. Y. (2012). “Teacher–child Relationships from an Attachment Perspective”. **Attachment & Human Development** 14(3): 205-211.
- Zeigler-Hill, V. (2013). “The Importance of Self-esteem”. In V. Zeigler-Hill (Ed.), **Current Issues in Social Psychology: Self-esteem**. (pp. 1-20). New York, NY, US: Psychology Press.